

Prijsvorming op de Nederlandse gas- en elektriciteitsmarkt

30 september 2021

Inleiding

De prijs van gas en elektriciteit is de afgelopen maanden sterk gestegen en energieverbruikers zien de energierekening oplopen. In deze notitie wordt toegelicht hoe prijsvorming op de gas- en elektriciteitsmarkt werkt en hoe een prijsstijging tot stand komt.

Opbouw energierekening

De energierekening bestaat uit drie onderdelen: de kosten voor de energie zelf, de kosten voor het netwerk en overheidsheffingen (energiebelasting, opslag duurzame energie en BTW). Voor een gemiddeld huishouden komt dit neer op een verdeling van ongeveer 40% energiekosten, 20% netwerkkosten en 40% belastingen¹. Voor grootverbruikers is die verdeling vaak anders, en kan met name de eerste component relatief groter zijn.

Naast de hoge prijzen van gas en elektriciteit, kunnen ook het netwerk en overheidsheffingen zorgen voor een hoge energierekening. Omdat netverzwaring nodig is, is het zeer waarschijnlijk dat de kosten voor het elektriciteitsnetwerk in de toekomst stijgen. Netverzwaring is nodig om elektrificatie in het kader van de energietransitie mogelijk te maken. De netwerkkosten van gas zullen stijgen als gevolg van dalende volumes van transport en bepaalde keuzes in de regulering, zoals versneld afschrijven.

De tarieven energiebelasting voor elektriciteit en gas worden jaarlijks vastgesteld. Volgens afspraak vanuit het Klimaatakkoord vindt hierbij een stapsgewijze verschuiving plaats van elektriciteit naar gas. Zo komt de energiebelasting voor elektriciteit en gas per geleverde eenheid energie meer in balans.

De rol van leveranciers: naast levering ook overname van marktrisico's

Leveranciers kopen gas en elektriciteit in op de groothandelsmarkt. Omdat de prijzen op de groothandelsmarkt zijn gestegen, stijgen de inkoopkosten voor de leveranciers. Deze kostenstijging wordt in de meeste gevallen doorberekend naar de verbruikers, afhankelijk van het type contract.

Bij het afsluiten van een energiecontract hebben klanten de mogelijkheid om voor langere tijd een energieprijs af te spreken, meestal voor één, drie of vijf jaar. Kleinverbruikers worden dan nog niet geconfronteerd met prijsstijgingen, tenzij het

¹ Bron: ACM, [Energemonitor 2021](#)

contract op korte termijn afloopt. Wanneer netwerkkosten en overheidsheffingen wijzigen gedurende de looptijd van het contract, kunnen deze overigens wel tussentijds worden verwerkt. Kleinverbruikers met een contract gebaseerd op een variabele prijs en een variabele looptijd zullen eerder met prijsstijgingen te maken krijgen. De prijsaanpassing gebeurt meestal per 1 juli of 1 januari. Ten slotte is er een klein aantal kleinverbruikers dat heeft gekozen voor een dynamische prijs. Dat betekent dat zij direct geconfronteerd worden met prijsfluctuaties.

Het niet (volledig) kunnen doorberekenen van de prijsstijging is voor risico van de leverancier, het zogenoemde marktrisico. Het marktrisico wordt bepaald door de onzekerheid over ontwikkelingen van de marktprijs (prijsrisico) én onzekerheid over de hoeveelheid energie die een klant daadwerkelijk afneemt (volumerisico). De omvang van het marktrisico hangt af van de wijze waarop de leverancier het marktrisico heeft afgedekt, bijvoorbeeld in de vorm van lange termijn *inkoopcontracten*.

In het verleden zijn leveranciers failliet gegaan, omdat ze inkochten tegen de prijzen op de day-ahead markt (inkoop één dag van tevoren), terwijl hun klanten een contract met vaste prijs en vaste looptijd hadden.

Gegarandeerde levering voor kleinverbruikers bij faillissement van een leverancier

Wanneer een leverancier van gas of elektriciteit failliet gaat, zijn kleinverbruikers beschermd tegen een onderbreking van de levering. De getroffen klanten krijgen dan automatisch een nieuwe leverancier toegewezen. Die leverancier doet een aanbod en de klant heeft dan tien dagen de tijd om dat aanbod te accepteren of zelf alsnog een nieuwe leverancier te zoeken. Gedurende deze tien dagen is de landelijke netbeheerder verantwoordelijk voor levering, zodat de levering in de tussentijd niet onderbroken wordt. Deze regeling kan wel financiële consequenties hebben, zo wordt de klant vaak wel met een prijsstijging geconfronteerd.

Oorzaak huidige hoge prijzen: de wereldwijde gasmarkt speelt een belangrijke rol

De *huidige hoge gasprijs* wordt door meerdere factoren bepaald. Zo was de gasvraag afgelopen winter relatief hoog en zijn de gasopslagen minder gevuld dan gebruikelijk. Ook werd er meer gas ingezet voor elektriciteitsproductie doordat de productie uit wind dit jaar lager is dan normaal. De gasmarkt onderscheidt zich sterk van de elektriciteitsmarkt. Daar waar elektriciteitsproductie zelfs door huishoudens mogelijk is, bijvoorbeeld door zonnepanelen op hun dak te plaatsen, is de productie van gas in Nederland en in Europa beperkt. Ook door het terugschroeven van productie uit het Groningenveld is de afhankelijkheid van import van gas van buiten Europa groter geworden. Gas kan ook in de vorm van LNG worden geïmporteerd. Europa concurreert daarbij bijvoorbeeld met China waar de vraag naar gas sterk toeneemt. Hierbij spelen ook geopolitieke aspecten mee. Het is lastig te voorspellen of de marktprijzen voor gas verder stijgen of weer (sterk) zullen dalen. Vele factoren spelen een rol zoals

bijvoorbeeld een zachte winter of een hoger aanbod van gas uit Rusland op de Europese markt.

De *huidige hoge elektriciteitsprijzen* lijken niet zozeer verklaard te worden door krapte op de elektriciteitsmarkt, maar door hoge prijzen van steenkool, emissierechten en met name van gas. De prijs van emissierechten (in het Europese handelssysteem ETS) wordt met name bepaald door het plafond aan broeikasgassen dat mag worden uitgestoten. Omdat dat plafond is verlaagd, is de prijs van emissierechten gestegen. De prijs van emissierechten kan mogelijk hoog blijven, ook als de prijzen voor gas en steenkool weer zouden gaan dalen. Elektriciteit opgewekt door gascentrales is, vanwege de hoge gasprijzen, op dit moment de duurste vorm van elektriciteitsproductie maar is nodig om aan de vraag te voldoen. De elektriciteitsprijs beweegt dus mee met de gasprijs. Zolang de productie van elektriciteit door gasgestookte centrales nodig is, zal een hoge gasprijs leiden tot een hoge elektriciteitsprijs.

Schaarsteprijzen zijn belangrijk voor leveringszekerheid

De markt is altijd in beweging. Producenten en in mindere mate consumenten reageren op prijsontwikkelingen. Net zoals prijzen zullen stijgen in tijden van schaarste, zullen prijzen laag zijn bij overcapaciteit. De laatste jaren hebben consumenten geprofiteerd van relatief lage energieprijzen.

Een goedwerkende groothandelsmarkt betekent ook dat prijzen op momenten van krapte zullen stijgen. Voor producenten zijn deze schaarsteprijzen essentieel voor het terugverdienen van de vaste kosten. Bijvoorbeeld voor een zogenoemde 'piek'-centrale die alleen produceert op momenten van schaarste en in beperkte tijd vaste kosten moet proberen terug te verdienen.

Met het oog op de leveringszekerheid is het daarom ook belangrijk dat er geen prijsplafond aan de groothandelsprijs wordt opgelegd. Gebeurt dit wel dan kan er te weinig of te laat worden geïnvesteerd in nieuwe capaciteit, of wordt bestaande capaciteit eerder stilgelegd en komt de leveringszekerheid in gevaar.

Naast de hoogte van de marktprijzen wordt ook de volatiliteit van prijzen belangrijker. Prijsfluctuaties zullen investeringen in bijvoorbeeld opslag en vraagrespon uitlokken.

Nederland onderdeel van Europese energiemarkt

Het Nederlandse elektriciteits- en gasnetwerk is sterk verbonden met de netwerken in de buurlanden. De Nederlandse energieprijzen worden dus ook bepaald door ontwikkelingen in deze landen. De Nederlandse elektriciteits- en gasmarkten zijn onderdeel van de interne Europese energiemarkt. Sinds 1996 zijn in de EU diverse wetgevingsinstrumenten aangenomen met als doel om de markttoegang en de transparantie en regulering van de markt te verbeteren, de energie-interconnectie te

ondersteunen en de leveringszekerheid te waarborgen. De wijze waarop interconnectie voor import en export gebruikt kan worden, wordt dus bepaald door Europese regels.

Een betrouwbare gas- en elektriciteitsvoorziening is essentieel. De zorg voor een betrouwbare transportinfrastructuur ligt bij de netbeheerders. Voor elektriciteit en gas gaat het huidige Europese kader uit van marktwerking. Dit betekent dat verbruikers een eigen verantwoordelijkheid hebben in het tijdig en voldoende contracteren van hun energiebehoefte. Voor kleinverbruikers regelt de leverancier dit. Het is belangrijk om de leveringszekerheid te monitoren juist omdat niet één enkele partij verantwoordelijk is bij het in balans houden van de energiemarkt. Aangezien Nederland onderdeel uitmaakt van de Europese markt, is Europese monitoring het meest wenselijk.

Tot besluit

De hoge energieprijzen zullen vooral voor huishoudens en bedrijven negatieve gevolgen hebben. De Nederlandse energiemaatschappijen (leveranciers en producenten) profiteren in principe niet van hoge energieprijzen. Leveranciers hebben te maken met hogere inkoopkosten en energieproducenten met hoge prijzen voor brandstoffen en emissierechten.

Er zijn ook bedrijven die wel voordeel hebben van hoge energieprijzen, zoals producenten van duurzame elektriciteit. Zij hebben namelijk geen brandstoffen en emissierechten nodig en kunnen door de hoge elektriciteitsprijzen meer inkomsten genereren. Daarnaast heeft de overheid ook een belangrijk voordeel, omdat minder subsidie hoeft te worden uitgekeerd.

EEN GOEDWERKENDE GROOTHANDELSMARKT BETEKENT LAGERE KOSTEN VOOR CONSUMENTEN

Een goed functionerende groothandelsmarkt is belangrijk om een efficiënte inzet van productie en opslag te realiseren en stelt marktpartijen in staat om makkelijker risico's af te dekken. Een gezonde liquide markt betekent dus lagere kosten voor de consument.

De groothandelsmarkt bestaat uit diverse marktsegmenten:

- *Op de termijnmarkt worden bijv. jaarcontracten verhandeld tot enkele jaren vooruit. Qua verhandelde volumes is dit het belangrijkste segment en daarnaast belangrijk voor het afdekken van risico's*
- *Op de day-ahead en intraday markt worden nog openstaande posities verhandeld. Deze markt dient voor optimalisatie. De day-ahead is extra belangrijk omdat de prijs op deze markt vaak wordt gebruikt als prijsindex voor de verrekening van termijncontracten*
- *Tot slot worden afwijkingen (mismatch tussen inkoop en afname) tegen een onbalansprijs verrekend. De onbalansprijzen zijn essentieel omdat alle daadwerkelijke afwijkingen van volumes tegen deze prijs worden verrekend. De theorie zegt dat de prijzen op de termijnmarkten een verwachting van de onbalansprijs weerspiegelen.*